

تحلیل بازتاب اقتصادی انتشار ویروس کرونا در روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود

۱- مقدمه

روستاهای در طول تاریخ تحولات زیادی را از نظر اندازه، مکان، تعداد جمعیت، دین و مذهب، زبان و فعالیت اقتصادی تجربه کرده‌اند؛ در سال‌های دور، تغییرات و تحولات روستاهای تحت تاثیر عوامل مختلف طبیعی و انسانی چون تغییرات اقلیمی، بلایای طبیعی، شیوع بیماری‌ها، رشد جمعیت، جابجایی اجباری جمعیت، درگیری‌ها و نزاع‌ها، هجوم‌ها و غارت‌ها و جنگ‌ها صورت می‌گرفت اما در چند قرن آخر، تاثیرگذاری برخی عوامل چون جابجایی اجباری جمعیت، نزاع‌ها و غارت‌ها کمتر شده است اما تاثیرگذاری عوامل جدیدی چون رشد اقتصاد تجاری، رشدشتابان شهرنشینی، رشد فناوری، رشد ارتباطات و تغییرات اجتماعی، موجب تغییر در روند و ماهیت تحولات روستاهای شده است.

در طول تاریخ، یکی از مهمترین عوامل تاثیرگذار بر حیات بشر، همه‌گیری بیماری‌ها بوده است که در سال‌های دور، شدیدترین و مهم‌ترین تاثیر آن بر تعداد و ترکیب جمعیت بود اما با توجه به تحولات وسیع در ابعاد مختلف حیات بشر، امروزه وسعت تاثیرگذاری اپیدمی‌ها بسیار بیشتر از گذشته است و جنبه‌های گوناگونی از فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد که اقتصاد یکی از مهمترین آنها است. انسان به عنوان موجودی اجتماعی، همواره از سوی انتشار بیماری‌های واگیردار در مخاطره بوده است. هر چند با توسعه بهداشت، ارتقاء نظام درمانی و پیشرفت علم پزشکی انتشار بیماری‌های واگیردار بسیار کمتر شده است اما همواره این بیماری‌ها، تهدیدی

برای جوامع بشری محسوب می‌شوند. طی دو دهه گذشته بیماری‌هایی مانند ابولا، سارس، مرس و مانند آن نه تنها شهر و کشور مبدا انتشار آن، بلکه سایر کشورهایی که به نحوی با این کشورها در ارتباط بوده‌اند درگیر نموده است. هر چند پیشرفت علم تا حد زیادی باعث کنترل و کاهش شیوع بیماری‌های واگیر دار شده است اما از سوی دیگر پیشرفت شبکه‌های حمل و نقل کالا و مسافر و تسهیل جابجایی گردشگران و نیروی کار، سبب شده تا بیماری‌های واگیردار با سهولت و سرعت بیشتری از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر انتقال یابند. این بیماری‌ها علاوه بر تلفات جانی و آثارروحي و اجتماعي برای شهروندان، آثار اقتصادی بسیاری نیز در سطح خرد و کلان به دنبال دارند. هزینه‌های درمانی گزاف، کاهش بهره‌وری نیروی کار، خروج بخش قابل توجهی از نیروی کار از چرخه تولید به دلیل بیماری، کاهش سطح مبادلات اقتصادی (داخلی و خارجی)، کاهش تولید ناخالص داخلی و ... بخشی از هزینه‌های اقتصادی منتج از انتشار بیماری‌های واگیردار است (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان، ۱۳۹۸: ۳).

همه‌گیری ویروسی کووید-۱۹ شوک بی‌سابقه‌ای رو به وجود آورد که آسیب زیادی به اقتصادهای کشوری و خانوارها وارد کرد. در نتیجه کاهش درآمد به دلیل ترک کردن شغل‌ها باعث کاهش طلب کالاها و خدمات فراوانی در سطح کشوری شد. سیاستگذاران به داده‌های بیشتری نیاز دارند تا از بحران کووید-۱۹ درس بگیرند (Lee, J. & Yang, H-S. 2022: 6). همه‌گیری کووید ۱۹ چالشی برای انسانیت شد و یک مشوق بزرگ برای تغییرات در تکنولوژی و رفتار در رابطه با سرمایه انسانی شد. با توجه به همه‌گیری ویروس کووید-۱۹، شرکت‌ها و دولت‌ها فرصت این را دارند که دانش جدیدی درباره ریزه‌کاری‌های کسب و کار و تغییرات رفتاری جمعیت‌های مختلف به دست آورند، که در راه تدبیر راه و روش‌های جدید برای مراقبت از بهترین کارکنان بدون توجه به سن، سلامت، یا عضوی از بخش خاصی از زیربناها بودن ولی با در نظر گرفتن وضعیت کسب و کار سودمند باشد (Mishchuk et al. 2023: 212).

اعلام رسمی شیوع ویروس کرونا در ایران در آخرین روزهای بهمن ماه سال ۱۳۹۸ صورت گرفت. وضعیت پیش آمده ناشی از شیوع ویروس کرونا در ایران همانند سایر کشورهای درگیر با این ویروس، کشور را با یک رابط اضطراری مواجه کرده که می‌توان عنوان

بحران نیز برای آن استفاده کرد. دلیل این موضوع را می توان به همه گیر شدن این پدیده و گسترش آن در تمام ابعاد منطقه ای کشور مرتبط دانست. شیوع ویروس کرونا در هر کشوری بیش از هر حوزه، بخش اقتصادی را تحت تاثیر قرار داده است بخش اقتصادی کشورهای درگیر با بحران بیش از سایر حوزه ها با شیوع ویروس از هر دو بُعد داخلی و بین المللی تحت تاثیر قرار گرفته است. شیوع ویروس در داخل مرزهای کشور دو شوک همزمان عرضه و تقاضا بر اقتصاد ایران وارد کرده است (گروه مشورتی اقتصاد کلان دانشگاه تهران، ۱۳۹۹: ۲).

انتشار ویروس کرونا، جنبه های گوناگون زندگی و فعالیت در روستاها را نیز تحت تاثیر قرار داد که با توجه به ماهیت گردشگری، میزان تاثیرگذاری کووید ۱۹ در روستاهای گردشگرپذیر و با توجه به رکود نسبی و یا کامل فعالیت های گردشگری، بیشتر از سایر روستاها بود.

صنعت گردشگری و صنایع دستی یکی از مهمترین بخشهای اقتصادی در سراسر دنیا به شمار می روند این موضوع نه تنها در مورد کشورهای صنعتی صدق می کند بلکه در کشورهای در حال توسعه نیز می تواند نقش مهمی ایفا کرده و به یکی از منابع بالقوه برای تنوع بخشیدن به تولیدات اقتصاد ملی تبدیل شود (اسکتی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷)

گردشگری روستایی در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در راستای رشد اقتصاد کشاورزی و حفظ ساختار سنتی موجود در نظر گرفته شده است (Ayhan et al. 2020: 75) بسیاری از این کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال و رشد و توسعه ساختار زیربنایی قلمداد می کنند. عوامل متعددی بر توسعه گردشگری نقش دارند از جمله عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری می توان به عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی و سیاسی اشاره کرد. مطالعات نشان می دهد که صنعت گردشگری از طریق ترکیب و به کارگیری همزمان منابع داخلی و خارجی، منافع فرهنگی - اجتماعی زیادی را برای جوامع روستایی به همراه داشته است. متفکران حوزه گردشگری روستایی بر این باور هستند که گردشگری روستایی می تواند نقش بسیار مهمی در متنوع سازی اقتصاد، بهبود زیرساخت ها، اشتغالزایی، فرصت هایی برای پیشرفت اجتماع محلی و بقای فرهنگ، فرصتی برای توسعه روستاها، کاهش مهاجرت های داخلی و امکان جکعیت پذیری، توانمندسازی اجتماعی روستائین، تقویت سرمایه روانشناختی و

ارتقای توانمندی های اجتماعی و تاثیر بر هویت اجتماعی جوانان روستایی داشته باشد (سوگندی، ۱۴۰۱: ۳)

یکی از جنبه های مهم در ارتباط با پاندمی کووید ۱۹ گردشگری است که بیش از دیگر بخش ها تحت تاثیر قرار گرفته است (رسولی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱) چرا که آمار نشان می دهد که با شروع کرونا، میزان تقاضاکنندگان سفر کاهش یافته (Ohe,2020: 107) و تعادل در توزیع گردشگر در مناطق مختلف جهان نسبت به قبل از کرونا، تغییرات زیادی داشته است (Marques et al,2022: 7) پاندمی کووید ۱۹ در کوتاهترین زمان تأثیرات گسترده و دراز مدتی را بر زیست میلیاردها نفر در جهان گذاشته است. صنعت گردشگری یکی از مهمترین و بزرگترین کسب و کارهای آسیب دیده و زخمی در این فرایند بود و با توجه به سطح بسیار بالای کنش های انسانی جزو اولین فعالیت هایی بود که تعطیلی را تجربه و آخرین فعالیتی بود که به تدریج بازگشایی شد (سعیدی، ۱۳۹۹: ۱۱)

با انتشار ویروس کرونا، صنعت گردشگری در کشور ایران نیز از آثار سوء ناشی از شیوع کرونا در امان نمانده است. بر اساس گزارش معاونت گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، بیشترین آمار بیکاری و خسارت مالی به مراکز اقامتی مربوط می شود بر این اساس، بیش از ۲۸ هزار میلیارد تومان زیان مالی فقط به مراکز اقامتی وارد شده و بیش از ۲۱ هزار نفر در این بخش بیکار شده اند (طلائی شکری و همکاران، ۱۳۹۹: ۲)

استان گیلان به همراه چند استان دیگر، از اولین مراکز انتشار ویروس کرونا بودند و همانند تمامی مناطق و نواحی ایران و سکونتگاه های شهری و روستایی، انتشار ویروس کرونا و شیوع بیماری کووید ۱۹، سکونتگاه های شهری و روستای استان گیلان و شهرستان لنگرود را از جنبه های مختلف تحت تاثیر قرار داده است. شهرستان لنگرود در مسیر و قطب گردشگری کشور قرار دارد و علاوه بر شهرهای لنگرود و "چاف و چمخاله"، تعداد نه روستا نیز در این شهرستان گردشگر پذیر هستند و بخشی از فعالیت های خدماتی و تولیدی روستاها برای تامین نیازهای گردشگران در هنگام حضور در شهرستان و یا فروش به عنوان سوغاتی است که از جمله می توان به فعالیت های پذیرایی و اقامتی و تولید انواع محصولات کشاورزی و صنایع دستی، فعالیت بازارچه ها و همچنین عرضه محصولات کشاورزی و صنایع دستی به گردشگران در حاشیه راه های ارتباطی اشاره کرد. مطالعات مقدماتی، بیانگر کاهش در میزان برخی

فعالیت های اقتصادی و بخصوص فعالیت هایی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم با گردشگری در ارتباط است اما تاثیر شیوع بیماری کووید ۱۹ بر دیگر فعالیت های اقتصادی روستاهای شهرستان همچون فعالیت های مرتبط به گردشگری، آشکار نیست. این پژوهش در صدد است با بررسی الگوی شیوع بیماری کووید ۱۹ در روستاهای شهرستان لنگرود و شناسایی عوامل تاثیرگذار بر آن، پیامدهای اقتصادی شیوع بیماری را در روستاهای شهرستان لنگرود با در نظر گرفتن شاخص های محیطی، تعداد جمعیت و فعالیت های غالب اقتصادی، بررسی نماید و در نهایت بتواند پاسخی مناسب به این پرسش ارائه دهد که شیوع بیماری کووید ۱۹ چه پیامدهایی اقتصادی در روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود داشته است؟

۲- مبانی نظری

۲-۱- اقتصاد فضا و نظریه پخش

از دیدگاه شناختی فضا، ذهنی و تولید شده توسط ذهن در نظر گرفته می شود. از دیدگاه روابطی، فضا به عنوان نوعی از روابط اجتماعی می باشد که ساخته شده از پیوندهای مرتبط با مسائل و ابعاد گوناگونی که در محیط پیرامونی وجود دارد می باشد. از دیدگاه کثرت گرایانه و نسبی گرا نیز می توان بیان نمود که تعریف فضا بیان کننده ی سعادت مطلق و قابل تعمیم به آحاد افراد موجود در تمام زمان ها معتقد نمی باشد. از این دیدگاه فضا به عنوان یک ظرف بی طرف و منفعل نمی باشد؛ بلکه عاملی است که به صورت دائمی به تولید و بازتولید مناسبات و روابط بین فرم ها و فرایندها می پردازد. (احسان لشگری، ۱۳۹۷: ۳۶) هر فضای جغرافیایی دربرگیرنده ی مجموعه ای از مناسبات اجتماعی است که در روند تولید و بازتولید نقش دارد. بنابراین به خوبی می توان مشاهده نمود که هر جامعه و امور مرتبط با آن در هر مقیاسی که باشند به نحوی فضایی عمل می کنند و سازمان فضایی شکل گیرنده ی آن دارای کارکردهای متفاوت خواهد بود. (عباس سعیدی، ۱۳۹۰: ۵۸) اقتصاد فضا، الگوی مکانی، یک اقتصاد (همانند توزیع و محل فعالیت های تشکیل دهنده ی آن) و جریان های فضایی مابین آن همانند حرکت، جمعیت، کالا، خدمات و سرمایه را اقتصاد فضا می نامند. در نظام های سرمایه داری مفاهیم فضا و کاربردهای متفاوت آن معانی متفاوتی را پیدا می کند. به نقل از مارکس، در یک نظام سرمایه داری فضا جزئی از نیروهای تولید و در کنار دیگر عوامل تولید (از جمله دانش - مهارت نیروی کار - مواد خام - تکنولوژی و ...) قرار می گیرد. (حامد قادر مرزی، ۲۰۱۸) به تعبیر کوهن، باید نقش فضا به عنوان نیروی تولید و در نتیجه به عنوان صفر بنیادین در نحوه ی عمل سرمایه داری مورد بررسی قرار گیرد و

در چنین شرایطی، یقیناً مالکیت فضا می‌توان موقعیتی مهم در ساختار اقتصادی ایفا نماید. (Cohen, G, 1978: 51)

نخستین بار تورستن هاگراسترن نظریه پخش را به همکاران خود در زمینه گسترش نوآوری‌ها و پدیده‌های کشاورزی به کار گرفت. (Hagerstrand, 1968: 124) در نظریه پخش فضایی این فرض مطرح است که یک الگوی فرهنگی مشترک با واقعیت‌های فرهنگی مشابه، از یک منبع منحصر به فرد به وجود می‌آیند و بدعت‌گذاری تنها یک بار اتفاق می‌افتد و در زمان‌های مختلف توسط گروه‌های مختلف تکرار نمی‌شوند. (هریسون، ۱۳۷۷: ۱۳۸)

بر مبنای این نظریه که جغرافیای کاربردی از مراحل مهم در روند تحلیل فضایی جغرافیایی شناخته می‌شود، فرآیند فضایی تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارند. برخی از این عوامل عبارتند از: مشخصات پدیده‌ها و میزان جاذبیت پدیده‌ها، کیفیت گسترش پدیده‌ها، کانون یا کانون‌های پدیده‌ها، جمعیت آماده‌ی پذیرش با زمینه‌های متفاوت پذیرش، مقاومت‌های مختلف جمعیت در برابر نوآوری‌ها یا اشتیاق و هواخواهی آن‌ها از نوآوری‌ها و پدیده‌ها، سهم فاصله در فرآیند توزیع اطلاعات و گسترش پدیده‌ها، موانع اخذ اطلاعات در مکان‌های مختلف، نقش رسانه‌ها و نقش دولت‌ها، سهم زمان در مقاومت یا پذیرش پدیده‌ها و نوآوری‌های میان جمعیت، نقش کیفیت ارتباطات، ساختار اجتماعی و نقش مسئولان، انتخاب و تصمیم‌گیری. (شکوهی، ۱۳۸۷: ۱۷)

از نگاه تئوری پخش، ماهیت انتشار فضایی در دو سطح مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱- پخش ناحیه‌ای: مرحله‌ای است که در آن اطلاعات، مواد، کالا، مد، امراض، تولیدات و نظایر این‌ها از ناحیه‌ای به ناحیه‌ی دیگر می‌رسد و بین جمعیت ناحیه‌ی جدید گسترش می‌یابد.

۲- جابه‌جایی مکانی پخش: همان مراحل پخش گسترشی را می‌گذراند اما مکان اصلی پخش اطلاعات، مواد، امراض، و نوآوری‌ها به تدریج از اطلاعات، مواد و امراض خالی می‌شود و سرچشمه پخش خشک می‌شود.

بدین سان که به موازات پخش از مکان اصلی به مکان دیگر، خاستگاه پخش اهمیت و اعتبار خود را از دست می‌دهد. (Kevin, 1972: 112)

در یک تقسیم‌بندی دیگر گسترش پخش پدیده‌ها به دو شکل سازش‌پذیر و سلسله‌مراتبی تفکیک شده است:

الف: پخش سازش‌پذیر: در این مرحله انتقال پخش یا تراوش مستقیماً صورت می‌گیرد؛ نظیر سرایت امراض از شخصی به شخص دیگر و یا از محله‌ای به محله‌ی مجاور در شهرها، این

مرحله با عامل فاصله رابطه‌ی نزدیکی دارد. بدین سان که مجاورت یک محله یا شهر با خاستگاه امراض، ایدئولوژی‌ها، مذهب، ورزش‌ها، سبک معماری و غیره سبب می‌شود که این پدیده‌ها و نوآوری‌ها به سرعت به محله مجاور و یا شهر مجاور برسد و به جهت فاصله‌ی کم، ابتدا محلات و شهرهای نزدیک را تحت تأثیر قرار دهد؛ در حالی که اثرات نوآوری‌ها و پدیده‌ها در افراد، شهرها و روستاهای دوردست شاید با گذشت زمان درازتری ظاهر شود.

ب: پخش سلسله‌مراتبی: در این مرحله از پخش، پدیده‌ها و نوآوری‌ها به صورت منظم و در قالب سلسله‌مراتبی گسترش می‌یابند. (عیسی ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۴: ۷)

نتایج مطالعات هاگراسترن در کشورهای اروپایی و به ویژه آمریکا، نظر بسیاری از جغرافی‌دانان و اندیشمندان را به خود معطوف داشت و این نظریه برای تبیین چرایی رخداد گسترش پدیده‌ها در حوزه‌ها و رشته‌های مختلف به کار گرفته شد. (حسین شکوهی، ۱۳۹۱: ۶۲) نظریه پخش کاربرد وسیعی در جوامع روستایی و توسعه روستایی دارد چنان که می‌توان آثار آن را در ترویج روستایی، انقلاب سبز و امثال آن که همواره با پذیرش نوآوری و فناوری همراه است. (پاپلی یزدی، ۱۳۹۴: ۸۳) بنابراین با توجه به نظریه پخش می‌توان گسترش بیماری کووید ۱۹ را در کشور بر اساس نظریه هاگراسترن در بخش سازش‌پذیر قرار داد که عامل فاصله در آن بسیار حایز اهمیت است.

۲-۲- اقتصاد روستایی و کرونا

اصولاً واژه اقتصاد روستایی مفهومی بسیار گسترده است که بخش عمده‌ای از حیات جامعه‌ی روستایی را در بر می‌گیرد و بخش مهمی از ارتباط متقابل سکونتگاه‌های روستایی با سایر سکونتگاه‌ها را تبیین می‌کند. اقتصاد روستایی به طور عمده از بهره‌برداری از زمین مبتنی است و در ارتباط مستقیم با طبیعت قرار دارد و به همین دلیل به آن فعالیت‌های نوع اول نیز می‌گویند. (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۳۸).

علم اقتصاد در جامعه روستایی را می‌توان به مفهوم کلی، تدبیراندیشی در متعادل کردن هزینه و درآمد، متوازن کردن با توزیع و مصرف محصولات، مرتبط کردن صرفه‌جویی با پس‌انداز، متناسب کردن پس‌انداز با سرمایه‌گذاری برای تولید، سازمان‌دهی بهینه منابع، عوامل و خدمات موجود برای بهره‌برداری، سازمان‌دهی چرخه تولید برای بازیافت از ضایعات، متعادل کردن رشد برای ارتقای شئون مالی و در مجموع به منظور تحقق اهداف یک واحد تولیدی یا خدماتی مشخص تعبیر کرد. (شهبازی، ۱۴۰۱: ۴۶۰)

اقتصاد روستایی جنبه‌های زندگی مادی ساکنان روستا را دربرمی‌گیرد و شامل کلیه فعالیت‌های اقتصادی است که نیاز مادی روستایی را تأمین می‌نماید. آشکار است که در ایران زمین، به دلیل تنوع شرایط جغرافیایی و تفاوت در قابلیت‌ها و توان‌های محیطی، فعالیت‌های اقتصادی روستاها یکسان نبوده و غالباً از روستایی به روستای دیگر متفاوت است. اقتصاد روستایی بر پایه کشاورزی و دامداری استوار بوده و در طول چند دهه اخیر فعالیت‌های صنعتی و خدماتی نیز در سطح روستاها گسترش یافته است. (فاضل‌نیا، ۱۳۹۱: ۳)

شیوع ویروس کووید ۱۹ توانست این مسأله‌ی مهم را یادآوری کند که اقتصاد روستا، به ویژه بخش کشاورزی و محصولات غذایی این بخش، نقش ارزنده‌ای در امنیت غذایی و استقلال سیاسی کشور دارد و باید مورد توجه جدی قرار بگیرد. بی‌توجهی به مسأله‌ی مهم و استراتژیک محصولات غذایی، بسیار حساس و پرمخاطره خواهد بود و حتی می‌تواند روابط سیاسی و بین‌المللی کشورها را تحت تأثیر قرار دهد. لذا به نظر می‌رسد شیوع کووید ۱۹ و مسائل بین‌المللی مرتب بر آن، باعث تغییر بینش و الگوی ذهنی نسبت به اقتصاد روستا شده و جایگاه بخش کشاورزی بیش از گذشته تقویت خواهد شد. (قادر مرزی و شیرکانی، ۱۴۰۰: ۱۸۱)

در ۲۹ دسامبر ۲۰۱۹، پزشکان بیمارستانی واقع در شهر ووهان چین متوجه موارد غیرمعمول از بیماران مبتلا به ذات‌الریه (پنومونی) شدند. با این حال اولین مورد از این بیماری در تاریخ ۱۲ دسامبر مشاهده گردید. (توکلی و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۵)

با شیوع ویروس کرونا در چین در اواخر ژانویه و سرایت و شیوع آن در کشورهای اروپایی و خاورمیانه، سپس بازارهای مالی جهانی در سراسر جهان واکنش گسترده‌ای نشان دادند. کاهش در شاخص‌های بازارهای مالی جهانی را می‌توان علامتی برای ورود اقتصاد جهانی به یک دوره رکود به حساب آورد. با این وجود باید دقت کرد که همه‌ی صنایع به یک اندازه نسبت به شیوع ویروس کرونا واکنش نداده‌اند. در بین سهم‌هایی که ارزش آن‌ها کاهش یافته است، شاهد این هستیم که ارزش دارایی‌های مطمئن به میزان قابل ملاحظه افزایش یافته است. همزمان صرف اوراق بلندمدت قرضه دولتی آمریکا به میزان ۱/۱۶ واحد درصد کاهش یافته است. این کاهش نشان می‌دهد که به خاطر افزایش ریسک دارایی‌ها در بازار سرمایه تقاضا برای اوراق قرضه دولتی آمریکا افزایش یافته است. این امر نشان می‌دهد که تا چه اندازه سرمایه‌گذاران حاضرند برای اوراق قرضه بدون ریسک، هزینه کنند.

روشن است که شیوع این ویروس می‌تواند بر اقتصادهای متکی بر درآمد ناشی از گردشگری تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. در کنار نگرانی‌های مردم و گردشگران، محدودیت‌های دولت به منظور کنترل شیوع ویروس کرونا بر فعالیت‌های این بخش‌ها اثر منفی خواهد داشت. بیشترین آسیب را در این بین شرکت‌های هواپیمایی دیده و خواهند دید. فعالیت‌های ورزشی و تفریحی نیز تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا مواجه خواهند شد. با این وجود کسب و کارهای حوزه سلامت رشد خواهند داشت. ایران به واسطه‌ی مراودات گسترده تجاری خود با چین، دومین کشور مبتلا به این ویروس بود. ورود ویروس کرونا به کشور، به صورت رسمی در تاریخ ۲۹ بهمن از سوی وزارت بهداشت تأیید شد. در ایران نیز مانند بسیاری از کشورهای دیگر، فعالیت‌های اقتصادی تحت تأثیر مواردی مانند کاهش تردد در سطح شهرها و تردد بین شهری، افزایش عدم اطمینان و احتیاط مصرف‌کنندگان قرار گرفتند. عطیلی برخی کسب و کارهای با تعامل اجتماعی بالا، کاهش تقاضا بسیاری از صنایع و خدمات و مسدود شدن مسیرهای ارتباطی با سایر کشورها به وقوع پیوست. (شرکت ویراویژن، ۱۳۹۹: ۶).

۳- پیشنهاد تحقیق

راولز (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر کووید ۱۹ بر کشاورزی و اقتصاد روستایی بیان می‌کند که برنامه‌ریزی و آماده‌سازی دولت برای مبارزه با بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ ضربه‌ی بسیار بزرگی بر اقتصاد هند وارد کرده و مشکلات عدیده‌ای را برای مردم فقیر و کارگر کشور به وجود آورده است. اندرسون (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان تأثیرات کووید ۱۹ بر اقتصاد روستایی می‌نویسد: بیماری کووید ۱۹ موجب وقفه در تولیدات و فعالیت‌های اقتصادی در سراسر جهان شده است. دولت‌ها از طریق دادن وام و حقوق و دستمزد و اداره نمودن شرکت‌های کوچک و خرده‌پا قادر هستند تا میزان ضرر و زیان وارد بر کشاورزان را بکاهند. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، (OECD (2020 با بررسی پیامدهای سیاست بحران ویروس کرونا برای توسعه روستایی، ضمن اشاره به پیامدهای اقتصادی شیوع بیماری کووید ۱۹، چالش‌ها و فرصت‌های موجود را مورد توجه قرار داده و رهنمودهایی برای نحوه‌ی پاسخگویی دولت‌ها به بحران و چگونگی آمادگی دولت برای استفاده از فرصت‌ها، ابتکارات برای حفظ خدمات اساسی در مناطق روستایی، حمایت از مشاغل روستایی و بهبود زیرساخت‌ها برای خدمات دیجیتال ارائه داده است. دانشگاه نیوکاسل انگلستان (۲۰۲۰) در گزارشی، اقدامات دولت

انگلستان برای مهار بیماری کووید ۱۹ و تأثیرات آن بر اقتصاد روستایی را بررسی کرده است. در این گزارش تأکید شده است که بیماری تمام جنبه‌های جامعه‌ی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، هم به طور مستقیم وقتی افراد از جوامع روستایی بیمار می‌شوند؛ بلکه هم‌چنین به دلیل محدودیت‌های فاصله‌ی اجتماعی که برای محدود کردن پیشرفت بیماری وجود دارد. این امر بر درآمد خانوارها و مشاغل روستایی در هر بخش در اقتصادهای مختلف روستایی و همچنین سازمان‌های خیریه و جامعه تأثیرگذار است. پولیخینا و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی توسعه گردشگری روستایی در هنگام ویروس کرونا در روسیه به نتیجه رسیدند هرچه رسیدگی و درمان ویروس کرونا بیشتر طول بکشد آینده توریسم مبهم خواهد ماند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که نه تنها راه‌هایی برای جان سالم بدر بردن گردشگری از کرونا وجود دارد بلکه می‌تواند توسعه توریسم داخلی را ترویج داده و کیفیت خدمت گردشگری در مناطق روستایی را بهبود بخشد. سویانوویچ و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تغییر شکل گردشگری از شهری به روستایی در هنگام شیوع ویروس کرونا در صربستان به نتیجه رسیدند که مناطق روستایی صربستان مقصدی جذاب برای سفر در سال ۲۰۲۰ است و اکثر افراد مورد پرسش می‌خواهند به مناطق روستایی بروند و باور دارند که مقاصد روستایی صربستان مقصدی امن برای مسافرت در هنگام شیوع ویروس کرونا است. شافی و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تأثیرات شیوع ویروس کرونا در خانوارهای روستایی استان سیچوان چین به نتیجه رسیدند که ویروس ۱۹ تأثیرات منفی بر روی سلامت و درآمد مردم روستایی چین داشته و قرنطینه و محدود شدن جابجایی منابع، آسیب جدی به اقتصاد وارد کرده است. محمود و رایلی (۲۰۲۱) با بررسی تأثیرات شیوع کرونا و قرنطینه بر درآمد و رفاه در مناطق روستایی اوگاندا به نتیجه رسیدند که شیوع ویروس کرونا تأثیرات منفی بزرگی بر روی زندگی مردم روستایی اوگاندا گذاشته است. بسته شدن تجارت و شغل‌ها، که هر دو در مقایسه با قبل از قرنطینه بیش از ۵۰٪ کاهش یافتند. خانوارها غذای کمتری می‌خرند و هرفرد بالغ ۴۴٪ غذای کمتری مصرف می‌کند. میلر و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تأثیرات ویروس کرونا بر مناطق روستایی آمریکا به نتیجه رسیدند که خانوارهای روستایی حتی قبل از شیوع کرونا از مشکلات مالی رنج می‌بردند و درآمد کمتری از مردم شهرنشین داشتند. شیوع ویروس کرونا تأثیرات منفی بر روی تجارت و شغل‌ها داشته است. ربیعی و تکروستا (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان بررسی و تبیین اثرات کرونا بر اقتصاد

مناطق روستایی اشکور علیا، یافته‌های تحقیق خود را اینگونه بیان می‌کنند: تأثیرات کرونا بر اقتصاد روستای اشکور علیا در چهار زمینه اصلی همچون اشتغال ناپایدار، درآمد ناپایدار، افزایش فقر روستایی و کاهش سرمایه‌گذاری قابل ذکر است. در این تحقیق تأثیرات اقتصادی کووید ۱۹ در حد بالایی ارزیابی شده است. قنبری و ولائی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به نام «تحلیل عوامل مؤثر بر فقر کرونا در نواحی روستای روستایی در دوران شیوع ویروس کرونا- استان آذربایجان شرقی می‌نویسند: همه‌گیری ویروس کرونا بزرگ‌ترین شوک را بر اقتصاد جهان تحمیل کرده و باعث اجرای سیاست‌های کنترلی برای مهار آن از سوی دولت‌ها مانند فاصله‌گذاری اجتماعی، تعطیلی موقت کسب و کارها، قرنطینه و ... شده که اثرات منفی آن‌ها در مناطق روستایی به دلایل مختلف بیشتر بوده و به عاملی اثرگذار در تحولات فقر روستایی بدل شده است. تیواری (۲۰۲۲) با بررسی تأثیرات ویروس کرونا بر گردشگری روستایی کشورهای آسیایی به نتیجه رسید که افزایش خدمات در روستاها نه تنها به عنوان جوابی برای شیوع ویروس مناسب است بلکه به مردم کمک می‌کند که برای شیوع بیماری‌ها و ویروس‌ها در آینده آماده باشند. گیدی و همکاران (۲۰۲۲) با بررسی چالش‌های توریسم روستایی در آفریقای جنوبی هنگام شیوع ویروس کرونا به نتیجه رسیدند که گردشگری در مناطق روستایی تاباچو با توجه به جاذبه‌ها و مناظر طبیعی زیاد، برای چندین دهه در حال گسترش بوده‌اند و در دوران شیوع ویروس کرونا علاقه توریست‌ها به گردش در طبیعت و مناطق روستایی افزایش یافته است. رحیمی (۱۴۰۱)، با بررسی تأثیر ویروس کرونا بر توسعه اقتصادی و صنعت گردشگری به نتیجه رسیده است که بحران ویروس کرونا به عنوان قفل بر پشت توسعه اقتصادی کشورها و صنعت گردشگری باعث ضررهای درآمدی هنگفتی به مشاغل مستقیم و غیرمستقیم این بخش‌ها شده است محمدی و همکاران (۱۴۰۱) با بررسی اثرات شیوع کووید ۱۹ بر وضعیت اقتصاد روستایی شهرستان نهبندان، دریافتند که تولید، عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی در اثر شیوع کرونا کاهش یافته است. درآمد کشاورزی و غیر کشاورزی کاهش یافته و با افزایش هزینه‌ها و افزایش بیکاری، سطح رفاه و معیشت خانوارهای روستایی کاهش یافته است. خسروی‌زو و قاسمی (۱۴۰۱) با بررسی تأثیر کووید ۱۹ بر اقتصاد روستاهای مقصد گردشگری شهرستان کلات نادری به نتیجه رسیدند که همه‌گیری کووید ۱۹ تأثیرات منفی زیادی بر اقتصاد روستاهای گردشگری (درآمد، سرمایه‌گذاری و اشتغال) داشته است و

میزان اثرگذاری کووید ۱۹ بر اقتصاد روستاها تابعی از میزان وابستگی اقتصاد روستاها به گردشگری بوده و روستاهای گردشگر پذیر، با آسیب‌های بیشتری مواجه شدند. ریاحی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با بررسی فعالیت کارگروه‌های روستایی در مقابله با همه‌گیری ویروس در شهرستان خوشاب، دریافتند که تعطیلی و تعلیق فعالیت‌ها در روستاها امکان‌پذیر نیست و ممکن است موجب بروز نارضایتی و اعتراضات صنفی شود. گروه‌های گسترده‌ای در روستا چون کارگران روزمزد یا میدانی، مشاغل آزاد و ... مشمول مزایای قانون کار و انواع بیمه‌های بیکاری نیستند و تعطیلی کار برای آنها به معنای فقر بیشتر است. دادورخانی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی می‌نویسد: به دلیل کاهش تولید و عرضه در سطح داخلی و خارجی ناشی از بیماری، رشد اقتصادی تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته و در واقع کرونا با تأثیر بر زنجیره تأمین، تقاضا و نقدینگی، بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرصه‌ی نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات و به ویژه به کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، گردشگری و صنایع دستی در کوتاه مدت و بلند مدت بر اقتصاد روستا تأثیرگذار است. رزاقی و همکاران (۱۴۰۲) با بررسی اثرات همه‌گیری کرونا بر اقتصاد گردشگری در شهر لالچین، دریافت که حضور صنایع دستی در صنعت گردشگری شهر لالچین باعث بالاتر بودن درجه تحرک نیروی کار در این شهر شده و از این طریق از بروز بیکاری گسترده در دوران بحران ممانعت به عمل آورده است.

۴- روش تحقیق

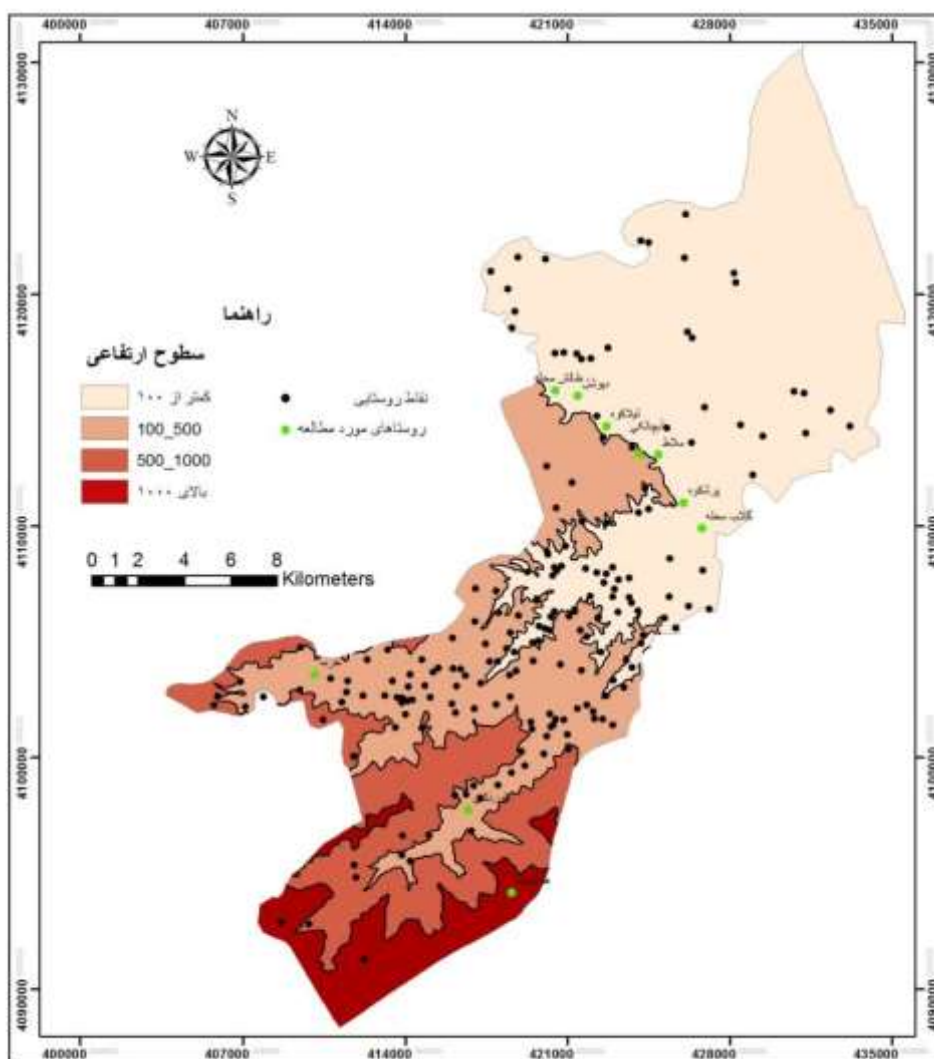
پژوهش از نظر هدف کاربردی و بر مبنای روش از نوع توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش، گردآوری اطلاعات با دو روش اسنادی و میدانی صورت گرفته است که گردآوری اطلاعات برای معرفی محدوده مطالعاتی، توصیف موضوع و همچنین برخی داده‌ها و اطلاعات مرتبط با موضوع اصلی به روش اسنادی بوده و از روش میدانی نیز برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز مرتبط با موضوع اصلی یعنی اثرات شیوع بیماری کووید ۱۹ بر درآمد خانوارهای روستایی شهرستان لنگرود استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات در روش اسنادی شامل فیش‌برداری و تهیه جدول و در روش میدانی شامل مشاهده، عکسبرداری، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از مدیران بخشی و محلی و خانوارهای روستایی بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بصورت تحلیلی-مقایسه‌ای و با بهره‌گیری از آمار توصیفی (صورت گرفته است). جامعه آماری

پژوهش، خانوارهای ساکن در نه روستای مورد مطالعه است علاوه بر مطالعه عمومی هر نه روستا (مطالعات اسنادی، مشاهده، مصاحبه و تکیل پرسشنامه روستا)، از خانوارهای ساکن در روستاها، پرسشنامه تکمیل شد که با توجه به تعداد ۲۶۲۲ خانوار، با بهره‌گیری از فرمول کوکران، حجم نمونه، معادل ۳۳۵ خانوار بدست آمد که با توجه به تعداد خانوار هر روستا، تعداد پرسشنامه برای هر روستا محاسبه شد و در نهایت با افزایش حداقل تعداد پرسشنامه به ده پرسشنامه برای روستاهای کم جمعیت، تعداد پرسشنامه‌ها به ۳۶۴ افزایش یافت.

۵- محدوده مورد مطالعه

محدوده مطالعاتی این پژوهش، روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود است در شهرستان لنگرود، نه روستا از نظر گردشگری مهم هستند. روستاهای گردشگری در موقعیت‌های جلگه‌ای، پایکوهی و کوهستانی قرار دارند و جمعیت آنها از ۶۹ نفر در روستای آبچالکی تا ۲۰۹۴ در روستای دیوشل متفاوت است (نقشه شماره یک و جدول شماره یک) که هر نه روستا مطالعه و برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز، پرسشنامه روستا و همچنین تعداد ۳۶۴ پرسشنامه خانوار تکمیل شد (جدول شماره یک).

نقشه شماره یک: مشخصات روستاهای مورد مطالعه

۶- یافته های تحقیق

۶-۱- انتشار ویروس کرونا در روستاهای شهرستان لنگرود

همزمان با انتشار اولیه ویروس کرونا در ایران در ماه اسفند سال ۱۳۹۸، این ویروس روستاهای شهرستان لنگرود را نیز تحت تاثیر قرار داده است بطوریکه اولین موارد ابتلا به

بیماری کووید ۱۹ در پنج روستا از نه روستای مورد مطالعه، در اسفند سال ۱۳۹۸ بوده است. هر چند که آمار رسمی از میزان ابتلای ساکنان روستاها به کووید ۱۹ وجود ندارد اما نتایج مطالعات میدانی مبتنی بر پرسشنامه نشان می‌دهد که در مجموع، بیش از نیمی از جمعیت روستاهای مورد مطالعه به کووید ۱۹ مبتلا شده‌اند. حداقل میزان ابتلا به میزان ۳۱.۶ در روستای کوهستانی و کم جمعیت خرما بوده است و در چهار روستای نسبتاً پرجمعیت لیلاکوه، پرشکوه، ملاط و دیوشل که فاصله بسیار کمی از مراکز شهری رار دارند میزان ابتلا بیش از ۵۰ درصد بوده است (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۱: مشخصات روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	بخش / دهستان	موقعیت	فاصله از مرکز شهرستان	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
آبچالکی	مرکزی / دیوشل	کوهستانی	۵ کیلومتر	۲۶	۶۹	۱۰
بلوردکان	اطاقور / لات‌لیل	دره‌ای کوهستانی	۲۹ کیلومتر	۵۰	۱۴۴	۱۵
پرشکوه	کومله / مریدان	پایکوهی	۷ کیلومتر	۳۳۴	۸۹۴	۴۳
خرما	اطاقور / اطاقور	دره‌ای کوهستانی	۲۹ کیلومتر	۳۲	۷۷	۱۰
دیوشل	مرکزی / دیوشل	جلگه‌ای - پایکوهی	۳ کیلومتر	۷۷۷	۲۰۹۴	۹۹
طالش محله	مرکزی / دیوشل	پایکوهی	۴ کیلومتر	۳۷۴	۱۰۶۱	۴۸
گلاب محله	کومله / دریاسر	جلگه	۱۰ کیلومتر	۹۱	۲۶۷	۲۰
لیلا کوه	مرکزی / دیوشل	پایکوهی	۵/۰ کیلومتر	۵۶۴	۱۸۸۵	۷۲
ملاط	کومله / مریدان	پایکوهی	۴ کیلومتر	۳۷۱	۹۸۰	۴۷
جمع				۲۶۱۹	۷۴۷۱	۳۶۴

منبع: مرکز آمار ایران، نرم افزار گوگل مپ و محاسبات نگارندگان

جدول شماره دو: میزان ابتلا به کرونا در روستاهای مورد مطالعه

روستا	نقشه	بلوردکان	پرشکوه	خرما	دیوشل	طالش محله	گلاب محله	لیلاکوه	ملاط	نمونه
درصد ابتلا به کرونا	۳۳.۳	۳۸.۵	۵۵.۲	۳۱.۶	۵۲.۵	۵۱.۳	۴۷.۱	۵۸.۸	۵۲.۸	۵۲.۲

منبع: مطالعات میدانی نگارنده گان (نتایج پرسشنامه خانوار)

۲-۶- فعالیت اقتصادی

در شهرستان لنگرود، همچون بیشتر روستاهای استان گیلان و کشور، فعالیت‌های بخش کشاورزی، بنیاد اقتصاد روستاها هستند که مهمترین این فعالیت‌ها زراعت برنج و باغداری با اولویت

مرکبات و چای است و دامداری، پرورش زنبور عسل و نوغانداری (پرورش کرم ابریشم) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. فعالیت‌های بخش دوم (صنعت)، کمتر در روستاها رونق دارد و مهمترین آنها، کارخانه‌های چای و برنجکوبی هستند و صنایع دستی هرچند که در سالیان دور و بیشتر با هدف رفع نیازهای ساکنان روستاها، در بیشتر روستاها رونق داشته است اما با ورود کالاهای جایگزین و تغییر در الگوی مصرف و کاهش تقاضا، میزان این فعالیت بسیار کاهش یافته است. فعالیت‌های خدماتی در بیشتر روستاهای شهرستان، محدود است؛ نزدیکی بیشتر روستاها به شهرهای لنگرود (مرکز شهرستان لنگرود)، کومله، اطاقور و شلمان (شهرستان لنگرود)، لاهیجان (مرکز شهرستان لاهیجان) و املش (مرکز شهرستان املش) و همچنین رونق استفاده از وسایل نقلیه شخصی سواری و موتورسیکلت، موجب شده ساکنان روستا برای برخورداری از بیشتر خدمات تجاری و شخصی به مراکز شهری مراجعه کنند و بدین ترتیب، انگیزه کافی برای شکل‌گیری فعالیت‌های خدماتی در روستاها وجود ندارد اما از حدود سه دهه پیش، با رونق گردشگری و توجه تدریجی گردشگران به محیط‌های روستایی، فعالیت‌های خدماتی مرتبط با گردشگری در روستاهایی که مورد توجه گردشگران بوده است رونق گرفت تا جاییکه در چندین روستای شهرستان، بیش از ۵۰ درصد خانوارهای روستایی بعنوان فعالیت اصلی یا دوم (بلوردکان ۸۰ درصد، پرشکوه ۶۲.۸ درصد، لیلاکوه ۵۸.۴ درصد، تالش محله ۵۴.۲ درصد و ملاط ۵۲.۱ درصد) در بخش گردشگری فعال هستند

انتشار بیماری کووید ۱۹، با ایجاد محدودیت شدید برای سفر و ارتباطات، موجب تغییرات اساسی در فعالیت‌های اقتصادی روستاها شد بطوریکه گردشگری بعنوان دومین فعالیت اقتصادی خانوارهای روستایی، نقش خود را در اشتغال و درآمد بیشتر خانوارهای فعال از دست داد. در ابتدا همه‌گیری کووید ۱۹ و اوج محدودیت‌های کرونایی، فعالیت‌های گردشگری در تمامی روستاها تقریباً متوقف شد بطوریکه قبل از انتشار کووید ۱۹، فعالیت اصلی و یا دوم ۵۲.۳ درصد از خانوارهای مورد پرسش، (۱۹۲ خانوار) گردشگری بوده است اما در ماه‌های ابتدایی انتشار ویروس کرونا، گردشگری فقط فعالیت اصلی دو خانوار اعلام شده است.

نگارنده‌گان بر این باور بودند که با کاهش شدید فعالیت‌های مرتبط با گردشگری که عملاً برای بسیاری از خانوارها کاهش درآمد را به دنبال داشت شروع فعالیت جدید اقتصادی،

مورد توجه برخی از افراد که فعالیت اقتصادی آنها با اختلال مواجه شده و یا کاملاً متوقف شده است باشد لذا این مورد در قالب پرسشنامه های روستا و خانوار، مورد پرسش قرار گرفت که در پرسشنامه خانوار به هیچ موردی از شروع فعالیت جدید اشاره نشده است اما بنا به اظهار دهیار روستای ملاط، فردی در این روستا، در دوران شیوع کووید ۱۹، ساز و کار فروش اینترنتی مرکبات راه اندازی کرده بود. باید توجه داشت که تقریباً تمامی خانوارهای مورد مطالعه، حداقل دو فعالیت اقتصادی داشته اند و در چنین شرایط، رکود یک فعالیت، خانوارها را از نظر درآمد، با چالش جدی مواجه نمی کند و دستیابی به شغل جدید، ضرورت تام ندارد.

جدول شماره ۳- مقایسه جایگاه فعالیت های اقتصادی (مهمترین فعالیت اقتصادی خانوارها)

نام روستا	تعداد نمونه	قبل از شیوع کرونا			در دوران شیوع کرونا		
		کشاورزی	گردشگری	سایر	کشاورزی	گردشگری	سایر
لیلا کوه	۷۲	۵۹.۷	۲۹.۲	۱۸.۰	۸۰.۶	۰.۰	۱۹.۴
دیوشل	۹۹	۸۶.۹	۰.۰	۱۳.۱	۹۱.۹	۰.۰	۸.۱
ملاط	۴۷	۵۳.۲	۳۹.۳	۷.۵	۹۳.۶	۰.۰	۶.۴
پرشکوه	۴۳	۶۵.۱	۲۰.۹	۱۴.۰	۸۶.۰	۰.۰	۱۴.۰
تالش محله	۴۸	۷۰.۸	۲۲.۹	۶.۳	۸۹.۶	۰.۰	۱۰.۴
آبچالکی	۱۰	۷۰.۰	۱۰	۲۰.۰	۸۰.۰	۰.۰	۲۰.۰
خرما	۱۰	۶۰.۰	۳۰.۰	۱۰.۰	۱۰۰	۰.۰	۰.۰
بلوردکان	۱۵	۲۶.۷	۶۰	۱۳.۳	۹۳.۳	۰.۰	۶.۷
جمع	۳۶۴	۶۷.۳	۲۰.۷	۱۲.۰	۸۷.۲	۰.۰	۱۲.۸

منبع: مطالعات میدانی نگارنده گان (نتایج پرسشنامه خانوار)

آسیب های ناشی از کووید ۱۹ به فعالیت های اقتصادی متفاوت است؛ نسبت قابل توجهی از خانوارهای روستایی، به صورت مستقیم در بخش گردشگری فعال نیستند اما با عرضه محصولات تولیدی کشاورزی خود به کنشگران گردشگری جهت عرضه به گردشگران در سطح روستا و شهرهای اطراف، به صورت غیر مستقیم از گردشگری کسب درآمد می کنند بدیهی است که با افول فعالیت های گردشگری، تقاضا برای محصولات عرضه شده توسط این افراد کاهش یافته و این گروه از خانوارها، بخشی از درآمد خود را از دست بدهند؛ در روستاهای مورد مطالعه نیز نسبت کسانی که از رکود گردشگری آسیب اقتصادی دیده اند بیشتر از نسبت فعالان گردشگری است.

نسبت اشتغال به کل جمعیت در خانوارهای مورد مطالعه، ۶۲.۴ درصد بوده است پس از انتشار کوید ۱۹، در مجموع، شغل ۲۸۴ نفر (۴۰.۲ درصد) از اعضای خانوارهای نمونه با چالش مواجه شده و تمامی یا بخشی از فعالیت‌های آنان متوقف شده است که از این تعداد، ۱۰۹ نفر (۱۵.۴ درصد از شاغلین) به طور کامل بیکار شده‌اند. بیشترین نسبت بیکاری ناشی از کرونا با ۲۲.۲ درصد در روستای بلوردکان و کمترین آن با ۵ درصد در روستای گلاب محله بوده است. همانطور که انتظار می‌رود در روستاهایی که سابقه و رونق فعالیت‌های گردشگری در آنها بیشتر است اشتغال بیشتر تحت تاثیر کووید ۱۹ قرار گرفته است (جدول شماره چهار).

آشکار است که بیشترین میزان بیکاری ناشی از کووید ۱۹ در روستاهای مورد مطالعه در فعالیت‌های مرتبط با بخش گردشگری بوده است اما در سه مورد و در ماه‌های اول همه‌گیری کوید ۱۹، سه نفر به کار جابجایی مسافر با اتومبیل سواری اشتغال داشتند در نتیجه کاهش شدید تردد و در نتیجه غیر اقتصادی شدن این فعالیت، برای مدت کوتاهی بیکار شده‌اند.

جدول شماره ۴- میزان بیکاری ناشی از کووید ۱۹

روستا	خانوارهای نمونه		شاغل قبل از کرونا		بیکار شده در کرونا	
	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد	درصد	تعداد	درصد *
گلاب محله	۲۰	۶۸	۳۶	۵۲.۹	۱	۵.۰
لیلا کوه	۷۲	۲۳۰	۱۵۸	۶۸.۷	۳۷	۲۳.۴
دیوشل	۹۹	۳۰۷	۲۰۱	۶۵.۵	۲۸	۱۳.۹
ملاط	۴۷	۱۳۵	۸۱	۶۰.۰	۱۳	۱۶.۰
پرشکوه	۴۳	۱۳۳	۷۵	۵۶.۴	۱۴	۱۸.۷
طالش محله	۴۸	۱۴۵	۸۸	۶۰.۷	۱۱	۱۲.۵
آبچالکی	۱۰	۳۶	۱۷	۴۷.۲	۱	۵.۹
خرما	۱۰	۲۸	۱۷	۶۰.۷	۲	۱۱.۸
بلوردکان	۱۵	۳۹	۲۷	۶۹.۲	۵	۱۸.۵
جمع	۳۶۴	۱۱۳۱	۷۰۶	۶۲.۴	۱۱۵	۱۶.۳

* نسبت بیکاران از تعداد شاغلان به قبل از انتشار کووید ۱۹ محاسبه شده است.

منبع: مطالعات میدانی نگارنده‌گان (نتایج پرسشنامه خانوار)

۴-۶- درآمد

بدیهی است کاهش کلی فعالیت‌های اقتصادی و تعطیلی برخی فعالیت‌های اصلی، در صورت عدم جایگزینی با فعالیت‌های جدید، کاهش درآمد را به دنبال داشته باشد. در

روستاهای مورد مطالعه، پس از انتشار ویروس کرونا، منبع اصلی و یا دومین منبع درآمد (فعالیت‌های گردشگری) ۵۲.۱ درصد خانوارها تعطیل شد که کاهش درآمد نتیجه منطقی آن است اما نکته قابل توجه اینکه کاهش درآمد برای درصد بیشتری از خانوارهای روستایی (۷۱.۷ درصد) رخ داده است. با توجه به نوع فعالیت‌های گردشگران و تقاضای آنها، فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با پذیرایی و اقامت در روستاها مهمترین منبع درآمد گردشگری در این روستاها است اما تقریباً در تمامی روستاهای گردشگری استان گیلان و بیشتر روستاهای در مسیر اصلی ارتباطی اصلی و بین شهری، عرضه مستقیم محصولات و کالاهای تولیدی در روستاها به گردشگران و مسافران عبوری، یکی از منابع درآمد خانوارها در این روستاها است و بدیهی است با کاهش شدید تعداد گردشگران و مسافران عبوری، این بخش از درآمد روستاییان نیز کاهش یابد اما آنچه سبب می‌شود تا نسبت کاهش درآمد ناشی از توقف فعالیت‌های گردشگری، حتی برای برخی خانوارهای غیر فعال در بخش گردشگری نیز رخ دهد سه سبب دارد:

۱- برخی از خانوارهای روستایی محصولات و کالاهای خود را به فعالین گردشگری عرضه می‌دارند و خود نقشی در فروش به گردشگران ندارند و بدیهی است که اینان نیز در شرایط رکود گردشگری، مشتریان خود را از دست خواهند داد.

۲- تعدادی از خانوارهای روستایی در بخش تجاری و بخصوص خرده‌فروشی شاغل هستند که معمولاً بخشی از مشتریان آنان، گردشگران وارد شده به روستا هستند که پس از شیوع کووید ۱۹ بر درآمد آنها تاثیر منفی داشته است.

۳- برخی از روستاییان، به صورت مشخص، فعال بخش گردشگری نیستند اما گاه اندک مازاد محصول تولیدی خود را در حاشیه معابر روستایی و جاده‌ها به گردشگران عرضه می‌کنند که در شرایط رکود گردشگری، این نوع عرضه کالا به ندرت مشاهده می‌شد. البته در ادامه بیان شده است که بنابه دلایلی در شرایط انتشار ویروس کرونا، درآمد برخی خانوارها افزایش یافته است.

جدول شماره ۵ - تغییر در میزان درآمد خانوارهای روستایی پس از همه‌گیری کووید ۱۹

نام روستا	تعداد نمونه	کم شده		فرق خاصی نکرده		بیشتر شده	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد

گلپ محله	۲۰	۶	۳۰.۰	۱۴	۷۰.۰	۰	۰.۰
لیلا کوه	۷۲	۵۶	۸۱.۲	۱۳	۱۸.۸	۰	۰.۰
دیوشل	۹۹	۵۶	۵۷.۱	۳۹	۳۹.۸	۳	۳.۱
ملاط	۴۷	۳۲	۶۹.۶	۱۳	۲۸.۳	۱	۲.۲
پرشکوه	۴۳	۳۲	۸۰.۰	۶	۱۵.۰	۲	۵.۰
تالش محله	۴۸	۳۲	۶۹.۶	۱۳	۲۸.۳	۱	۲.۲
آبچالکی	۱۰	۸	۸۸.۹	۱	۱۱.۱	۰	۰.۰
خرما	۱۰	۶	۸۵.۷	۱	۱۴.۳	۰	۰.۰
بلوردکان	۱۵	۱۴	۹۳.۳	۱	۶.۷	۰	۰.۰
هالی دشت	۳	۲	۶۶.۷	۱	۳۳.۳	۰	۰.۰
جمع	۳۶۷	۲۴۷	۶۷.۳	۹۹	۲۷.۰	۷	۱.۹

* تفاوت جمع درصدها با ۱۰۰ مربوط به موارد بدون پاسخ و بدون شغل دوم است.

منبع: مطالعات میدانی نگارنده گان، سال ۱۴۰۱

در راستای بررسی تاثیر بیماری کووید ۱۹ بر درآمد خانوارها، علاوه بر بررسی نقش بیماری بر فعالیت خانوارها و تحولات آن، نقش بیماری بر تغییرات درآمد خانوارها به صورت مستقیم مورد پرسش قرار گرفته است. هر چند که کرونا در تمامی روستاها موجب کاهش درآمد خانوارهای روستایی شده است اما به استناد پاسخ روستاییان، میزان تاثیر گذاری در روستاها متفاوت بوده است. بطوریکه در روستای بلوردکان که بیشتر خانوارها در بخش گردشگری فعال هستند درآمد ۹۳.۳ درصد خانوارها کمتر شده است اما در روستای دیوشل که گردشگری رونق نسبی کمتری دارد درآمد ۵۷.۱ درصد خانوارها کاهش یافته است. در مجموع، درآمد ۲۶.۳ درصد خانوارها تغییر محسوسی نداشته است. نکته قابل توجه اینکه، از مجموع ۳۶۴ خانوار بررسی شده، درآمد هفت خانوار (۲.۰ درصد) افزایش یافته است. این افزایش درآمد، عمدتاً مربوط به فعالین بخش خرده‌فروشی بوده است؛ چنین تغییری، ناشی از کاهش تحرک و جابجایی جمعیت روستایی بوده است؛ با توجه به نزدیکی بیشتر روستاها به مراکز شهری و دسترسی تقریباً تمامی خانوارهای روستایی به نوعی از وسیله شخصی، در شرایط عادی، نسبت قابل توجهی از روستایان بخشی از نیازمندی‌های روزانه خود را از مراکز شهری خریداری می‌کنند که در اوج شیوع ویروس کرونا، مراجعه روستاییان به شهرها کمتر شده و به همین دلیل، خرید روستاییان از مغازه‌های خرده‌فروشی روستاها در مواردی افزایش داشته که موجب افزایش درآمد برای تعداد معدودی از خانوارهای روستایی شده است (جدول شماره ۵).

۵-۶- هزینه

همه گیری کووید ۱۹ با توجه به ماهیت آن که محدودیت های بسیار و برخی الزامات را بدنبال داشت بر میزان هزینه خانوارها تاثیر داشته است و با افزایش هزینه ها در کنار کاهش درآمد، سطح رفاه خانوارها را کاهش داده و در مواردی، برخی خانوارها را با مشکل مواجه کرده است. تاثیر کووید ۱۹ بر روی هزینه ها از سه منظر (هزینه درمان، هزینه تحصیل و هزینه خوراک) بررسی شده است:

۵-۶-۱- هزینه بهداشت و درمان

بارزترین هزینه ناشی از کووید ۱۹ برای خانوارها، هزینه های بهداشتی و درمانی بود که شامل هزینه های پیشگیرانه و هزینه های درمان بود؛ استفاده همگانی از ماسک و ضد عفونی کننده ها و همچنین افزایش استفاده از شوینده ها، هزینه های جدیدی را برای خانوارها ایجاد کرد و یا هزینه های موجود را افزایش داد. ضمن اینکه برای برخی خانوارها، هزینه های ناشی از درمان کووید ۱۹ را بدنبال داشت.

جدول شماره ۶ - میزان تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه بهداشت و درمان

انحراف معیار	Sig **	میانگین *	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		نام روستا
			درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰.۵	۰.۰۰۲	۳.۱	۵.۰	۱	۳۰.۰	۶	۴۰.۰	۸	۱۵.۰	۳	۱۰.۰	۲	گلاب محله
۰.۲۰	۰.۰۰	۳.۵	۸.۳	۶	۴۷.۲	۳۴	۳۳.۳	۲۴	۶.۹	۵	۴.۲	۳	لیلا کوه
۰.۳۵	۰.۰۰۱	۳.۱	۷.۱	۷	۲۴.۲	۲۴	۴۳.۴	۴۳	۱۸.۲	۱۸	۷.۱	۷	دیوشل
۰.۷۱	۰.۰۰۹	۳.۳	۱۲.۸	۶	۳۶.۲	۱۷	۲۹.۸	۱۴	۱۷.۰	۸	۴.۳	۲	ملاط
۰.۸۲	۰.۰۰۲	۳.۵	۱۱.۶	۵	۳۴.۹	۱۵	۲۵.۶	۱۱	۲۳.۳	۱۰	۴.۷	۲	پرشکوه
۰.۴۱	۰.۰۰۰	۳.۶	۴.۲	۲	۴۳.۸	۲۱	۲۵.۰	۱۲	۲۲.۹	۱۱	۴.۲	۲	تالش محله
۰.۸۵	۰.۰۰۶	۲.۹	۰.۰	۰	۳۰.۰	۳	۴۰.۰	۴	۲۰.۰	۲	۱۰.۰	۱	آبچالکی
۰.۶۸	۰.۰۰۲	۲.۸	۱۰.۰	۱	۲۰.۰	۲	۳۰.۰	۳	۲۰.۰	۲	۲۰.۰	۲	خرما
۰.۳۷	۰.۰۰	۲.۹	۵.۰	۱	۲۰.۰	۳	۴۰.۰	۶	۲۶.۷	۴	۶.۷	۱	بلوردکان
۰.۶۲	۰.۰۰	۳.۳	۱۲.۰	۴۳	۳۶.۲	۱۳۰	۳۰.۱	۱۰۸	۱۶.۷	۶۰	۵.۰	۱۸	جمع

* میانگین، بر اساس ارزشگذاری با طیف لیکرت محاسبه شده است. ** آزمون تی تک متغیره

منبع: مطالعات میدانی نگارنده گان، سال ۱۴۰۱

تمامی خانوارهای مورد پرسش در هر نه روستا، اظهار کرده اند که کووید ۱۹ بر هزینه های بهداشتی آنها تاثیر گذار بوده است هر چند که پنج درصد خانوارها (۱۸ خانوار) میزان تاثیر گذاری را بسیار کم و ۱۶.۷ درصد (۶۰ خانوار)، میزان این تاثیر گذاری را کم اظهار کرده اند. میانگین نظر

پاسخگویان در ارتباط با تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه‌های بهداشت و درمان، ۲.۹ است که میزان آن از حداکثر ۳.۵ در روستای لیلاکوه تا حداقل ۲.۸ در روستای خرما متفاوت است (جدول شماره ۶).

۵-۶-۲- هزینه تحصیل

با انتشار کووید ۱۹، ابتدا، تمامی فعالیتهای آموزشی تعطیل و سپس به شکل مجازی فعال شد صرفنظر از میزان آماده بودن زیرساخت‌های آموزش مجازی برای ارائه آموزش‌ها، آنچه این نوع آموزش را برای بیشتر خانواده‌ها به یک چالش تبدیل کرد عدم برخورداری از امکانات مورد نیاز برای این نوع آموزش بود؛ چه بسا خانوارهایی که به اینترنت دسترسی نداشتند و یا امکانات سخت‌افزاری چون رایانه، لپ‌تاپ در اختیار نداشتند و برخی خانوارها بخصوص در روستاها، گوشی هوشمند دست کم برای استفاده تمام وقت را نمی‌توانستند در اختیار فرزندان دانش‌آموز خود قرار دهند در چنین شرایطی، تامین امکانات مورد نیاز برای آموزش مجازی به خصوص با توجه به کاهش درآمد، برای بسیاری از خانواده‌ها یک چالش اقتصادی تبدیل شد.

جدول شماره ۷ - میزان تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه تحصیل

نام روستا	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین *	Sig ***	انحراف معیار
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد			
گلاب محله	۰	۰	۰	۳	۲۷.۳	۶	۵۴.۵	۲	۱۸.۲	۰	۲.۹	۰.۰۴۲	۰.۴۱
لیلاکوه	۱	۲.۷	۱۵	۴۰.۵	۱۹	۵۱.۴	۲	۵.۴	۰	۰	۲.۴	۰.۰۰۰	۰.۴۴
دیوشل	۳	۷.۳	۱۸	۴۳.۹	۱۹	۴۶.۳	۱	۲.۴	۰	۰	۲.۴	۰.۰۰۰	۰.۵۳
ملاط	۰	۰	۷	۳۳.۳	۱۳	۶۱.۹	۱	۴.۸	۰	۰	۲.۷	۰.۰۰۰	۰.۵۶
پرشکوه	۰	۰	۸	۳۸.۱	۱۱	۵۲.۴	۲	۹.۵	۰	۰	۲.۷	۰.۰۴۸	۰.۸۴
تالش محله	۰	۰	۹	۳۹.۱	۱۲	۵۲.۲	۲	۸.۷	۰	۰	۲.۷	۰.۰۰۶	۰.۶۴
آبچالکی	۰	۰	۱	۳۳.۳	۱	۳۳.۳	۱	۳۳.۳	۰	۰	۳.۰	۰.۱۵	۰.۷۹
خرما	۰	۰	۱	۲۵.۰	۲	۵۰.۰	۱	۲۵.۰	۰	۰	۳.۰	۰.۰۰۱	۰.۵۲
بلوردکان	۱	۱۶.۷	۱	۱۶.۷	۳	۵۰.۰	۱	۱۶.۷	۰	۰	۲.۷	۰.۰۴	۰.۴۴
جمع	۵	۳.۱	۶۳	۳۸.۷	۸۲	۵۰.۳	۱۳	۸.۰	۰	۰	۲.۶	۰.۰۰	۰.۷۱

* میانگین، بر اساس ارزشگذاری با طیف لیکرت محاسبه شده است. *** آزمون تی تک متغیره

منبع: مطالعات میدانی نگارنده گان، سال ۱۴۰۱

هر چند که آموزش مجازی موجب کاهش هزینه‌های حمل و نقل برای بسیاری از خانوارها شد اما تامین اینترنت و خرید امکانات سخت‌افزاری بخصوص گوشی هوشمند تلفن همراه،

هزینه‌های زیادی بر خانواده‌ها تحمیل کرد. میانگین نظر تمامی خانوارها در نه روستای مورد مطالعه در مورد میزان تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه‌های تحصیل، ۲.۶ است که میزان تاثیر گذاری از حداکثر ۳.۰ در روستاهای آبچالکی و خرما تا حداقل ۲.۴ در روستاهای لیلاکوه و دیوشل متفاوت است (جدول شماره هفت).

۵-۶-۳- هزینه خوراک

در زمان همه‌گیری کووید ۱۹، منابع رسمی مانند متخصصین تغذیه و کارشناسان وزارت بهداشت و درمان و منابع غیر رسمی مانند پیام‌های منتشر شده در فضای مجازی، بر مصرف انواع خوراکی‌ها تاکید می‌شد و همین توصیه‌ها بخصوص در اولین ماه‌های همه‌گیری کووید ۱۹، تنوع و میزان مصرف مواد غذایی خانوارها را افزایش داد که موجب افزایش هزینه خوراک خانوارها شد.

میانگین نظر پاسخگویان در مورد میزان تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه خوراک از حداکثر ۳.۳ در روستاهای دیوشل و ملاط تا حداقل ۲.۹ در روستاهای آبچالکی و خرما متفاوت است. میانگین تاثیر گذاری انتشار ویروس کرونا بر هزینه خوراک برای نه روستای مورد مطالعه، ۳.۲ است (جدول شماره هشت).

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

انتشار ویروس کرونا، ابعاد مختلف زندگی و فعالیت را در سطوح مختلف تحت تاثیر قرار داد اما نوع و میزان تاثیرگذاری در فعالیت‌ها و سکونتگاه‌های مختلف یکسان نبود. بطوریکه فعالیت‌های مرتبط با گردشگری، بیشترین آسیب را دید در حالیکه برخی فعالیت‌های مرتبط با بهداشت و درمان، بنا به ضرورت، تحرک بیشتری پیدا کرد. در مقایسه سکونتگاه‌ها، تاثیر گذاری این ویروس بر میزان فعالیت‌ها در نواحی روستایی و روستا-شهرها با توجه به ماهیت فعالیت‌های اقتصادی، تعداد و تراکم جمعیت و همچنین عدم امکان نظارت در زمینه رعایت شیوه‌نامه‌های بهداشتی، کمتر بود اما در روستاهای گردشگری که بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی آنان به ورود گردشگران پیوند خورده است اقتصاد خانوارها از برخی جنبه‌ها بیشتر از سایر روستاها تحت تاثیر انتشار این ویروس قرار گرفت.

جدول شماره هشت - میزان تاثیر کووید ۱۹ بر هزینه خوراک

نام روستا	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	Sig	انحراف
-----------	---------	----	-------	------	-----------	---------	-----	--------

	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	معیار
گلاب محله	۰	۰.۰	۴	۲۱.۱	۹	۴۷.۴	۶	۳۱.۶	۰	۰.۰	۳.۱	۰.۰۵	۰.۶۶
لیلا کوه	۰	۰.۰	۶	۸.۵	۴۷	۶۶.۲	۱۸	۲۵.۴	۰	۰.۰	۳.۱	۰.۰۰	۰.۴۹
دیویشل	۰	۰.۰	۷	۷.۱	۵۴	۵۴.۵	۳۸	۳۸.۴	۰	۰.۰	۳.۳	۰.۰۰۰	۰.۴۲
ملاط	۰	۰.۰	۹	۱۹.۶	۲۵	۵۴.۳	۱۲	۲۶.۱	۰	۰.۰	۳.۱	۰.۰۰	۰.۷۳
پرشکوه	۰	۰.۰	۵	۱۱.۶	۲۰	۴۶.۵	۱۸	۴۱.۹	۰	۰.۰	۳.۳	۰.۰۰	۰.۷۳
تالش محله	۰	۰.۰	۴	۸.۳	۳۰	۶۲.۵	۱۴	۲۹.۲	۰	۰.۰	۳.۲	۰.۰۰	۰.۶۴
آبچالکی	۰	۰.۰	۲	۲.۰	۷	۷۰.۰	۱	۱۰.۰	۰	۰.۰	۲.۹	۰.۰۰	۰.۸۷
خرما	۰	۰.۰	۲	۲۲.۲	۶	۶۶.۷	۱	۱۱.۱	۰	۰.۰	۲.۹	۰.۰۰	۰.۶۱
بلوردکان	۰	۰.۰	۴	۲۶.۷	۶	۴۰.۰	۵	۳۳.۳	۰	۰.۰	۳.۱	۰.۰۰	۰.۵۲
جمع	۰	۰.۰	۴۳	۱۱.۹	۲۰۴	۵۶.۷	۱۱۳	۳۱.۴	۰	۰.۰	۳.۲	۰.۰۰	۰.۶۷

* میانگین، بر اساس ارزشگذاری با طیف لیکرت محاسبه شده است. ** آزمون تی تک متغیره

منبع: مطالعات میدانی نگارنده، سال ۱۴۰۱

در نه روستای مورد مطالعه، انتشار ویروس کرونا، به صورت مشخص بر اشتغال تاثیر گذاشته است بطوریکه میزان فعالیت اقتصادی ۴۰.۲ درصد افراد کم شده و ۱۵.۴ درصد نیز بیکار شده اند. درآمد ۹۳.۳ درصد خانوارها کم شده، ضمن اینکه درآمد دو درصد خانوارها افزایش یافته است. علاوه بر اشتغال و درآمد، انتشار ویروس کرونا، با افزایش هزینه ها نیز اقتصاد خانوارهای روستایی را تحت تاثیر قرار داده است بطوریکه هزینه بهداشتی تمامی خانوارها افزایش یافته است و در مجموع و براساس ارزیابی با طیف لیکرت، میزان تاثیر گذاری کووید ۱۹ بر هزینه های درمان متوسط (میانگین ۲.۹) بوده است. کووید ۱۹، موجب افزایش هزینه های آموزش نیز شده است هر چند که در مقایسه با هزینه های درمان، میزان تاثیرگذاری آن کمتر بوده است. میانگین تاثیرگذاری انتشار ویروس کووید ۱۹ به هزینه های آموزش، ۲.۴ بوده است. انتشار ویروس کرونا، هزینه خوراک خانوارها را نیز در روستاهای مورد مطالعه افزایش داده است که میانگین تاثیرگذاری براساس طیف لیکرت، ۳.۲ است.

نتایج پژوهش نشان داد که کووید ۱۹ موجب رکود فعالیت های بخش گردشگری و کاهش شدید درآمد ناشی از گردشگری و همچنین بیکاری کامل و یا نسبی کشاورزان گردشگری در روستاهای مورد مطالعه شده و الگوی غالب فعالیت های اقتصادی شکل گرفته از دو بخش کشاورزی و گردشگری، به الگویی با غلبه کامل کشاورزی تبدیل شده است اما چنین تغییری، خانوارهای روستایی را به دلیل تنوع فعالیت های اقتصادی، کمتر با بحران اشتغال و

درآمد مواجه کرده است؛ هر چند که فعالیت در چند رشته، از طریق افزایش هزینه‌های مالی و زمانی، در نهایت موجب کاهش بهره‌وری نیروی انسانی و سرمایه است اما با توجه به محدودیت‌های موجود از نظر تامین سرمایه‌های محیطی و بخصوص زمین، برای اشتغال کامل در بخش کشاورزی، اشتغال همزمان در چند فعالیت اقتصادی، موجب می‌شود که در صورت کاهش بازده اقتصادی یک فعالیت، خانوارها کمتر با آسیب مواجه شوند؛ در این راستا، پیشنهاد می‌شود که از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی و ترویجی کارآمد در روستاها، مزایا و راه‌های تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی به روستاییان آموزش داده شود که این مهم، علاوه بر ایفای نقش در شرایط رکود یک فعالیت، در صورت آسیب محصولات کشاورزی و یا هر گونه تنش منفی در بازار نیز می‌تواند حاشیه امنیت درآمدی برای روستاییان ایجاد کند.